

I SONETTI di PETRARCA MUSICATI da LISZT

LISZT FERENC PETRARCA-SZONETTJEI

Che Liszt conoscesse già in età giovane, negli anni di Parigi l'opera poetica di Francesco Petrarca, lo prova una sua lettera del 1833, nella quale confessò il suo amore alla contessa Marie d'Agoult, futura compagna e madre dei suoi tre figli, con le ultime righe del sonetto no. CLXX. (Più volte già dal bel sembiante umano...): "Si ricorda di questa poesia del Petrarca 'Chi po dir com'egli arde è'n picciol foco'..." Nel corso della sua movimentata vita Liszt sfoggiò, e citò spesso le opere del poeta. Nella sua biblioteca lasciata in eredità a Weimar, oltre all'edizione speciale di Pisa del 1805, troviamo altre due traduzioni francesi (Ferdinand Comte de Gramont, 1842 e Anatole Comte de Montesquieu, 1843) delle poesie del Petrarca.

Tre sonetti del "Canzoniere": "Benedetto sia 'l giorno" (LXI. - 47.), "Pace non trovo" (CXXXIV. - 104.) e "I' vidi in terra angelici costumi" (CLVI. - 123.) ispirarono Liszt a comporre canzoni e pezzi per pianoforte. (La numerazione dei sonetti non è la stessa nelle diverse edizioni del "Canzoniere", i numeri romani indicano la numerazione odierna, mentre quella utilizzata da Liszt è segnata con numeri arabi.) Delle canzoni e dei componimenti per pianoforte esistono variazioni nate in periodi ben diversi: la storia dei sonetti-Petrarca di Liszt abbraccia quasi quarant'anni. Le versioni rispecchiano fedelmente il mutamento e lo sviluppo dello stile del compositore.

È possibile che le prime bozze per i componimenti ispirati dai sonetti del Petrarca siano nate tra il 1837 ed il 1839, nel periodo in cui Liszt visse in Italia (con brevi intervalli), insieme a Marie d'Agoult, e studiò profondamente l'arte e la poesia italiana. Tuttavia, di certo sappiamo solo che Liszt compose per primo le canzoni, dal 1842 al 1846 facendo riferimento ai dati disponibili. La casa editrice viennese Haslinger le pubblicò nel 1846. Tutte e tre le canzoni sono per tenore, in la-maggiore, l'ordine è il seguente: 1. Pace non trovo - 2. Benedetto sia 'l giorno - 3. I' vidi in terra. Per la musicalizzazione dei testi del Petrarca, Liszt trasse ispirazione dalla tradizione musicale operistica italiana del belcanto. Alla voce gonfia e recitativa, ad un'assai libera interpretazione dei testi del Petrarca si contrappone un pianoforte dalle esigenze virtuose, di pari rango. Le forme musicali non necessitano la forma del sonetto - Liszt, similmente alle sue parafrasi operistiche, considerò la poesia come materia prima da utilizzare liberamente ai fini dell'espressione dei propri pensieri.

Quasi parallelamente alle canzoni, Liszt, che negli anni 1840 come virtuoso di pianoforte aveva ormai raggiunto la massima fama europea, realizzò anche le variazioni per pia-

Howy Francesco Petrarca költészetét Liszt Ferenc már egészen fiatalon, párizsi éveiben is jól ismerte, bizonyítja egy 1833-ban írt levele, melyben a CLXX. sonett (Più volte già dal bel sembiante umano...) záró sorával vallotta meg szerelmét Marie d'Agoult grófnénak, későbbi élettársának és három gyermeke leendő édesanyjának: "Emlékszik Petrarca e versére: 'Chi po dir com'egli arde è'n picciol foco' ['Kis tüzben ég, ki könnyen szől e lángrol]..." Mozgalmas élete során később is gyakran forgatta, többször idézte a költő műveit; weimari könyvhagyatékában egy 1805-ös pisai kiadás mellett kétféle francia fordításban is (Ferdinand Comte de Gramont 1842 és Anatole Comte de Montesquieu 1843) megtaláljuk Petrarca verseit.

Petrarca „Canzoniere”-jének három szonettje, a „Benedetto sia 'l giorno” („A nap, a hó, az évszak áldva légyen”, LXI. - 47.), a „Pace non trovo” („Nincs békém és erőm se háborúra”, CXXXIV. - 104.) és az „I' vidi in terra angelici costumi” („Én láttam angyali lényét a földön”, CLVI. - 123.) dalok és zongoradarabok megkomponálására ihlette Lisztet. (A szonettek számozása a „Canzoniere” különböző kiadásaiban eltérő; a ma használatos számozást római számmal, a Liszt által használtat arab számmal jelöltük.) Mind a dalokból, mind a zongoraművekből több verzió is létezik igen eltérő időkazokból: Liszt Petrarca-szonettjeinek keletkezéstörténete csaknem negyven esztendővel át. Az egyes verziók híven tükrözik a zeneszerző stílusának változását, fejlődését.

Lehetséges, hogy már akkor készülték vázlatok a Petrarca-szonettek kompozícióihoz, amikor Liszt Marie d'Agoult-val 1837-39 között (kisebb megszakításokkal) Itáliában tartózkodott, és melyen elmerült az ottani képzőművészet és költészet tanulmányozásában. Biztosan azonban csak annyit tudunk, hogy Liszt először a dalokat komponálta meg, melyeknek kompozíciós munkáiról 1842-46 között vannak adataink; a bécsi Haslinger kiadó 1846-ban meg is jelentette őket. Mindhárom dal magas tenorhangra készült, Asz-dúrban, sorrendjük: 1. Pace non trovo - 2. Benedetto sia 'l giorno - 3. I' vidi in terra. Petrarca szövegeinek megzenésítésekor Liszt az olasz operai belcanto hagyományaihoz kapcsolódott. Szélesen áradó, olykor deklamáló, a Petrarca-szövegeket meglehetősen szabadon kezelő ének-szólalmához dús hangzású, virtuóz igényű, egyenrangúságot követelő zongoraszólamok társulnak. A zenei formák nem követik a szonett versformáját - Liszt, akárcsak operaparafrázisaiban, olyan nyersanyagot tekint a kiindulásként szolgáló műalkotást, melyet szabadon átalakíthat saját gondolatainak kifejezésére.

A dalokkal csaknem párhuzamosan Liszt, aki az 1840-es években mint zongoravirtuóz már az európai hírnév csúcán állt, elkészítette a zongoraváltozatokat is, melyek szintén 1846-ban jelentek meg, mégpedig egyidejűleg három kiadónál is: Bécsben Haslingernél, Párizsban Latte-nál és Milánóban Ricordinál. 1846. október 8-án